

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ile Tarîk-i Ta'bîr ve Terbiyenâme-i Dervîşân Adlı Risalesi

Sheikh Mehmed Sırrî, His Life, Works, Literary Personality and His Work Called "Tarîk-i Ta'bir ve Terbiyenâme-i Dervîşân"

Halil KURT

Dr., MEB., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, halil_kur@hotmail.com

ORCID Numarası | ORCID Numbers: 0000-0001-5785-3942

Öz

XVIII. yüzyılda tasavvufi şiir geleneğini devam ettiren şairlerimizden biri olan Mehmed Sırrî Efendi, İstanbul'da doğmuştur. Kubbe tekkesi postnişini Süleyman Efendi'nin önce talebesi sonra halifesi olan Sırrî Efendi, İstanbul'da Fatih semti civarındaki Remli tekkesini kurmuş ve Kadiri tarikatı şeyhi olmuştur. Şiirlerini ihtiva eden divanından başka tasavvufa dair birkaç risale daha telif etmiştir. Çoğunlukla lirik ve didaktik nitelikte olan şiirlerinde Sırrî mahlasını kullanan şair, İstanbul'da Kadiriğin kökleşmesini sağlayan mutasavvıf şahsiyetlerden biri olmuştur. Mehmed Sırrî Efendi, din ve tasavvufu ilgili duygu ve düşüncelerini içten ve samimi bir anlatımla dile getirmiştir. Hak aşığı ve peygamber sevdalısı olan şair, samimi bir dindar edasıyla şiirlerini kaleme almış; ehl-i sünnet çizgisini takip etmiş ve müritlerine bu hususta yol göstermiştir. Kaynaklarda 1140 / 1728 veya 1142 / 1730 tarihinde İstanbul'da vefat ettiği belirtilen Mehmed Sırrî Efendi, Şehremini'ndeki Remli dergâhının bahçesine defnedilmiştir.

Bu çalışmayla, Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'nin şimdiye kadar tespit edilebilen tek yazma nüshası İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 15/1 arşiv numarasında kayıtlı olan Abdullah Sorgucuzade tarafından istinsah edilen divanı ve sanatçının tasavvufu ilgili düşüncelerini ihtiva eden risaleleri gün yüzüne çıkarılmıştır.

Bu makale, hakkında bilimsel bir çalışma bulunmayan Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'yi tanıtmakla birlikte eserleri ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilerek onun Türk tasavvuf edebiyatındaki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Şeyh Mehmed Sırrî, Divan, Kâdiri, Tabirname, Remli*

Abstract

Mehmed Sırrî Efendi who is one of our poets who continued the tradition of sufi poetry in the 18th century, was born in İstanbul. Sırrî Efendi who was first a disciple and the khalifa of the sheikh of the Kubbe Lodge Süleyman Efendi, founded the Remli Lodge nearby Fatih district in İstanbul and became the sheikh of the Qadiriyya. Apart from his collected poems, he compiled on few leaflets regarding sufism. The poet who used the pseudonym "Sırrî" in his poems most of which one lyrical and didactical became one of the sufi figures who ensured the establishment of Qadiriyya in İstanbul. Mehmed Sırrî Efendi expressed his thoughts and feelings regarding sufism in a sincere way. The poet who is a great lover of Allah and prophet wrote his poems in a religious manner, followed the path of the ahlus sunnah and led his followers in this direction. Mehmed Sırrî Efendi who is reported to have passed away in 1728 or 1730, was buried in the courtyard of the Remli lodge in Şehremini.

With this study the only confirmed written work of sheikh Mehmed Sırrî Efendi which was reproduced by Abdullah Sorgucuzade and is registered at the Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library with the archive number 151/1 as the collected poems and the leaflets of the poet which contain his thoughts regarding sufism was brought to light.

This work aims to determine the place of Mehmed Sırrî Efendi in the Turkish sufi literature about whom no scientific works exist and to give specific information about his works and literal personality.

Key words: *Sheikh Mehmet Sırrî, Collected poems, Qadiriyya, Tabirname, Remli*

Giriş

Tasavvufun Anadolu'da neşv ü nemâ bulmasında özellikle Yunus Emre, Mevlana Celaleddin-i Rumî ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi mürşitlerin katkıları büyüktür. Tasavvuf, zaman içerisinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulan tekkelerde yetişen mutasavvıflar aracılığıyla intişar bulmuştur. Bu tekkelerde yetişen kişiler tarafından tasavvufa dair eserler vücuda getirilmiştir. Bu eserlerde manzum veya mensur tarzda tasavvufi görüşlerini dile getiren mutasavvıflar, tasavvufun tanınmasını ve yayılmasını sağlamışlardır.

Şeyh Abdulkadir-i Geylanî tarafından Bağdat'ta kurulan ve daha sonra İslam dünyasının önemli tarikatlarından biri haline gelen Kadiriyye, zaman içerisinde kırktan fazla kola ayrılmıştır. En eski tarikatlardan olmasına rağmen Kadiriğin kuruluşundan itibaren münferit gruplar olarak değil de

tarikât olarak Anadolu'da temsili XV ve XVII. asırda olmuştur¹. Anadolu'da Kadiriğin en önemli temsilcilerinden biri olan ve Kadiriiler arasında Abdülkadir-i Geylânî'den sonra tarikâtın ikinci piri sayılan Eşrefoğlu Rûmî, Bursa'da Kadiriğin Eşrefiyye kolunu kurarak bu tarikâtın Anadolu coğrafyasında intişâr bulmasına vesile olmuştur². Bu tarikât, daha sonra İsmail Rûmî'nin kurucusu olduğu Rumiyye kolu vasıtasıyla özellikle İstanbul'da yayılmıştır³. XVIII. yüzyılda İsmail Rûmî'nin silsilesinden gelen bir Kadiri şeyhi olan ve İstanbul'da tasavvuf kültürünün yayılmasına vesile olan şahsiyetlerden biri de Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'dir.

Elimizde tasavvufi şiirlerden oluşan bir divanı ve tasavvufa dair birkaç risalesi bulunan Mehmed Sırrî Efendi, özellikle ilahilerinde, Allah ve peygamber sevgisini samimi ifadelerle dile getirmiş; Abdülkadir-i Geylani'ye olan bağlılığını ve hayranlığını şiirlerinde ifade etmiştir. Baştan sona tasavvufî unsurların hâkim olduğu lirik ve didaktik şiirlerinde, Kadiri tarikâtını övmüş bu tarikâtın usul ve esaslarını anlatarak müritlere yol göstermiştir. Ayrıca risalelerinde müritlerine tasavvuf konusunda çeşitli nasihatlerde bulunmuş ve onlara seyr ü sulûk merhaleleri hususunda yol göstermiştir.

Mehmed Sırrî Efendi, Tekke edebiyatının temsilcilerinden Eşrefoğlu Rûmî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Niyazî Mısırî, Biçare Abdullah ve Şekûrî gibi birçok mutasavvıf şairden hem üslûp hem de şekil bakımından etkülenmiş, onların şiirlerine nazireler yazmıştır. Bu durum Mehmed Sırrî Efendi'nin onlara saygı, ilgi ve hayranlık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın maksadı, Mehmed Sırrî Efendi'yi ilim âlemine tanıtmaktır. Bu amaçla Mehmed Sırrî Efendi'nin hayatı ele alınacak ve onun edebî şahsiyeti üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır. Akabinde Eserleri hakkında bilgi verilecek ve çalışmamızın sonunda *Tarîk-i Ta'bir ve Terbiyenâme-i Dervişân* adlı risalesinin transkripsiyonlu metni ortaya konulacaktır.

1. Mehmed Sırrî Efendi'nin Hayatı

1.1. Adı ve Mahlası

Şairin adı Mehmed Sırrî'dir⁴. Bazı kaynaklarda Şeyh Mehmed Sırrî er-Remlî el-Kadiri künyesiyle tanınmaktadır⁵. Mutasavvıf bir şair olan Mehmed Sırrî Efendi, şiirlerinde gerçek ismi olan Sırrî mahlasını kullanmıştır. Sözlüklerde, *sırlara vakıf, gizlilikle ilgili* anlamlarına tekabül eden Sırrî⁶ ismi, daha çok dinin sırlarına vakıf olan kişiyi ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. XVII. ve XVIII. asırlarda yaşayan ‘Sırrî’ mahlasını kullanan başka şairler de vardır⁷. Fakat bu şairlerden Kadiri tarikâtına mensup olanına şimdikiye kadar rastlanmadı.

1.2. Doğum Yeri ve Tarihi

Türk tasavvuf edebiyatının İstanbul'daki temsilcilerinden biri olan Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, aslen İstanbulludur⁸. Fakat Revnakoğlu, Mehmet Sırrî Efendi'nin Kudüs yakınlarında bulunan Remle'de doğduğunu ve ‘Remlî’ lakabını, bu şehirden aldığını belirtmektedir⁹.

Kaynaklarda, Mehmed Sırrî Efendi'nin doğum tarihi hakkında bir bilgi söz konusu değildir. Fakat

Hamdüli'llâh *biñ yüz on üç pencüm-i mâh-ı receb*

Şubh-ı şâdıq açılıp kalmadı gönlümde melâl (103/4)¹⁰

beytinde ifade ettiği gibi 1113 / 1701 yılının recep ayının beşinde hayatta olduğunu, üstelik divanını 1115 / 1703 tarihinde tamamladığını ifade etmiştir¹¹.

Ayrıca eserini kaleme aldığı dönemde kendisinin belî bükülmüş, zayıf ve ihtiyar bir kimse olduğunu şöyle ifade etmektedir:

¹ Çakır 2006, 332.

² Pekolcay ve Uçman 1995, 480.

³ Öngören 2008, 240.

⁴ Muslu 2004, 402.

⁵ Fatih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler 1991, 290.

⁶ Devellioğlu 1997, 1139.

⁷ İpekten, İsen vd. 1988, 446-448.

⁸ Mehmet Rif'at Efendi vr. 300^a

⁹ Çakır 2006, 464.

¹⁰ Makalede geçen şiirlerin beyit numaraları Halil Kurt, *Şeyh Mehmed Sırrî Divanı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2015 adlı tezinden alınmıştır.

¹¹ Kurt 2015, 2.

Lutf eyle ki Sırrî katı maḥcûb-ı kühendür
Ağlayu gidüp n'ola efendüm güle gelsem (112/9)

Ben köhne zamân köhne vü gam sîne köhne
Bu köhneleri tâze ider köhne-i şahbâ (5/44) ¹²

Bu birkaç beyit ve kaynaklarda geçen vefat tarihi göz önüne alındığında onun, XVII. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilebilir.

1.3. Tarikatı ve Tekkesi

Mehmed Sırrî, Kubbe tekkesi¹³ postnişini Kadiri tarikatı şeyhi, Süleyman-ı Veli Efendi (ö.1115/1704)'nin yanında seyr ü sulûkunu tamamlamış ve onun halifesi olmuştur¹⁴. Sırrî Efendi, divanında yer alan aşağıdaki beyitte şeyhine olan muhabbet ve minnettarlığını şu şekilde ifade etmektedir:

Görüp yüzini ol yâr-ı aşkuñ
Yâ Hû didüm hep ağıyâr-ı aşka (139/ 3)

Sultân-ı aşkuñ fermâni ile
Oldum livâ-keş serdâr-ı aşka (139/ 4)

Sevdâ-yı zülf-i yâr ile şimdi
Dil-dâde oldum ezhâr-ı aşka (139/ 5)

‘Aşkuñ *Süleymâmyla* görüşdüm
Sırrîyle geldüm bu dâr-ı aşka (139/ 6)¹⁵

Mehmed Sırrî Efendi, şeyhinin vefatından sonra önce Kubbe tekkesi postnişini olmuştur¹⁶. Daha sonra Fatih Şehremini muhitinde bulunan Remlî tekkesini ihya etmiş ve bu tekkenin ilk şeyhi olmuştur¹⁷. İnşa tarihi belli olmayan bu tekkenin mimârî tarihine ilişkin bazı bilgiler, Cemaleddin Server Revnakoğlu tarafından, bugün mevcut olmayan kitabesinden kaydedilmiştir¹⁸. Divanında geçen “Sünühât-ı İlâhiyât-ı Şeyh Sırrîyyü'l-Kâdirî” ifadesiyle kendisinin şeyh olduğu belirtilir¹⁹. Lütfî'nin manzum olarak kaleme aldığı Hankah-name adlı risalesinde de Remli tekkesinin ismi şöyle zikredilir:

Bir Azîz'in eşiğün öpmek için fâl eyledim
Bahtıma ‘Remlî’ çıkınca def'-i eşkâl eyledim ²⁰

Tekkenin “Remlî” olarak isimlendirilmesi, Mehmed Sırrî Efendi'nin bu lakabına nispetle olsa gerektir. Bu tekke münasebetiyle o yöreye Remli Baba Mahallesi ismi verilmiştir²¹. Mehmet Rif'at Efendi, “Remlî” lakabının sebebine dair şu menkıbeyi nakletmektedir: “talebeleri sabahları kalktığına Mehmed Sırrî Efendi'nin pabuçlarının içinde kum bulurlar ve bunun için hayrette kalırlarmış. Bir gece halifesi Karakullukçu (Mustafa Efendi), şeyhinin halvetten çıkıp tekkenin kapısından dışarı çıktığını görür ve hemen ardından onu takip eder. O anda kendisini Kâbe'de bulur. Bu halin şeyhinin bir kerameti olduğunu idrâk ederek ardından ayrılmayıp Beytullâh'ı ziyâret eder. Hankâha döndüklerinde

¹² Kurt 2015, 2.

¹³ XVII. yüzyılın sonlarında Fatih'te Kubbe Tekkesi'ni kuran Süleyman Efendi, İsmâil Rûmî'nin Rumeli'deki halifelerinden Osman Karadâğî'den gelen silsileye mensuptur. 1180'de (1766) Rifâiyye tarikatına intikal eden bu tekkenin önemi, XVIII. yüzyılda Fatih Şehremini'ndeki Remlî Tekkesi ile Altımermer'deki Sinek Şeyh Halil Efendi Tekkesi'nin şeyhlerini yetiştirmiş olmasından gelir (Öngören, 2008, s.241).

¹⁴ Çakır 2006, 462; Muslu 2004, 402.

¹⁵ Kurt 2015, 224.

¹⁶ Çakır 2006, 463; Vicdanî 1995, 133.

¹⁷ Muslu 2004, 402.

¹⁸ Çakır 2006, 463.

¹⁹ Şeyh Mehmed Sırrî vr. 7^a

²⁰ Turan 2011/21, 40.

²¹ Fatih Câmileri ve Diğer Târihi Eserler 1991, 290.

Mehmed Efendi bu sırrı kimseye izhâr etmemesini tenbîh eder²². Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, bu tekkeyi isim vermeden “ulu dergâh” tabiriyle bir şiirinde şöyle zikreder:

Fârîgem âlâyiş-i efkâr-ı ‘ izz u câhdan
Rişte-i ümmîdi kaç’ itdüm gedâ vü şâhdan
Kısmetüm ta‘ yîn olunmuş bir *ulu dergâhdan*
Mâsivâdan el çeküp kırtuldum âh vâhdan
Zâhir u bâtın murâdum isterem Allâhdan
Ben ledünnî sırrın aldum şemme vechu ‘llâhdan (122/1)²³

Remlî Tekkesi 1775-1839 yılları arasında Sa‘diyye tarikatının kontrolüne geçmişse de tekrar Rûmiyye’ye bağlanmış²⁴, XIX. yüzyılın sonunda mevcut olan tekkenin, II. Abdülhamid tarafından tamir ve tefrişi yapılmıştır²⁵.

Mehmed Sırrî Efendi, divanında yer alan birçok şiirinde Kadirî olduğunu dile getirmiştir. Aşağıdaki beyitte, Şeyh Abdülkadir-i Geylanî’yi rehber olarak aldığını şöyle ifade etmektedir:

Reh-i Hâkda sen eger kâdirîyseñ ey Sırrî
Pîre uy kim ola tâ rehberün ‘ Abdu’l-kâdir (49/9)²⁶

Mehmed Sırrî Efendi, Kadirîliğin İsmail Rumî’ye (ö.1041/1631) nispet edilen bir kolu olan Rumiyye’ye müntesip olduğunu şöyle dile getirmiştir:

Rûmiyemgâhî ‘ Arab gâhî ‘ Acemde gerdişem
Gâh olur sulţân Bedev Aḥmedle biter her işüm
Geh Hicâz u geh Yemen ḥâkine düşer cünbişüm
Geh uyup pîr-i hevâya dönüp ayağum başum
Mâil-i ḥüsni ezel ‘ âşıklar içre sâmiyem
Kâdirîyem Celvetîyem Gülşenî Bayrâmiyem (118/2)²⁷

1.4. Tasavvuf Silsilesi ve Talebeleri

Hayatının sonuna kadar Remlî tekkesinde postnişinlik yapan Mehmed Sırrî Efendi İstanbul’da, Kadirîliğin kökleşmesini sağlamıştır. XVIII. asırda bu tekkede Kadirîliği temsil eden şeyhler sırasıyla şunlardır:

1. İsmail Rumî
 2. Osman Karadağî
 3. Ali Mardinî
 4. Süleyman-ı Veli²⁸
 - 5- Şeyh Mehmed Sırrî
 - 6- Şeyh Abdülfettâh Efendi²⁹
 - 7- Mustafa Efendi
 - 8- Kolancı Şeyh İbrahim Sabri Efendi³⁰
19. asırda da faaliyetlerine devam eden bu tekkenin sırasıyla bu asırda meşihatını üstlenen şeyhler şunlardır:
- 9.-Çelebizade Şeyh Mehmed Said Efendi
 - 10-Kolancı Şeyh Ali Es-Sa’dî Efendi
 - 11-Şeyh Mehmed Rıza Efendi³¹

²² Mehmet Rif’at Efendi vr. 300^a

²³ Kurt 2015, 205.

²⁴ Öngören 2008, 241.

²⁵ Yazıcı 2010, 714.

²⁶ Kurt 2015, 137.

²⁷ Kurt 2015, 201.

²⁸ Ceyhan 2018, 182.

²⁹ Remlî Tekkesi’nin ikinci sırada meşihatını üstlenmiştir. Şeyh Mehmed Sırrî Efendi’ninoğludur.(Muslu, 2004, s.402).

³⁰ Muslu 2004, 402.

³¹ Yücer 2004, 344.

1.5. Ölümü

Mehmed Rif'at Efendi, *Nefhatü'r-Riyazi'l-Âliye* adlı eserinde Mehmed Sırrî Efendi'nin 1140 / 1727-8 yılında; Ekrem Işın, ve Ramazan Muslu ise onun 1142 / 1729-30 tarihinde vefat ettiğini belirtir³². Mehmed Sırrî Efendi, Remlî dergâhının bahçesine defnedilmiştir³³.

Fatih, Şehremini Remlî Baba Mahallesi'ndeki otobüs garajı yanındaki kabri³⁴ bugün tahrip edilmiştir³⁵.

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu Abdülfettah Efendi Remlî Tekkesi'nin meşihatını üstlenmiştir³⁶.

2. Mehmed Sırrî Efendi'nin Edebi Şahsiyeti

Mehmed Sırrî'nin sanatkârlığı ve edebiyatımızdaki yeri hakkında kaynaklarda şimdiye kadar fazla bir malumat elde edemedik. Bundan dolayı elde bulunan bilgilerden ve mevcut divandan yola çıkarak şairin edebi kişiliği hakkında çıkarımlarda bulunabiliriz.

Şair, şiirlerinde Sırrî mahlasını tevriyeli olarak ve kimi zaman “ey” gibi bir hitap ile kimi zaman da “âsî, bî-çare, gâfil, âciz, bî-kes, bende, âşık, miskin, nâ-çâr, derd-mend” gibi sıfatlarla beraber kullanmıştır.

Mehmed Sırrî Efendi, Anadolu'da gönül mimarları olarak bilinen ve bu coğrafyaya uzun süre tesir eden Yunus Emre, Şeyh Muhyiddin Akbıyık, Şeyh Üftade, Aziz Mahmud Hüdâyî, Ümmi Sinan, Niyazî-i Mısrî ve Karabaş-ı Veli Şeyh Mustafa Manevi gibi birçok mutasavvıf şairden etkilenmiş hem üslûp hem de şekil bakımından onlar gibi şiir yazmaya çalışmıştır. XVIII. yüzyılın mutasavvıf bir şairi olan Şekûrî'nin divanında yer alan bir ilahisine nazire yazdığını kendi ifadesiyle “Nazire-i İlahî-yi Şekûrî” şeklinde dile getirmiştir:

Şekûrî	Şeyh Mehmed Sırrî
Bahr-i 'isyân içre olmuşuz ğarîk Rabbenâ yâ Rabbenâ fağfirlenâ Nâr-ı firkatinle dil oldu harîk Rabbenâ yâ Rabbenâ fağfirlenâ	<i>Nazîre-i İlahî-yi Şekûrî Raḥme'llâh</i> Her nefesde işimüz sehv ü ḥaṭâ Rabbenâ yâ Rabbenâ fâğfirlenâ Raḥmetüñi derdimize kııl devâ Rabbenâ yâ Rabbenâ fâğfirlenâ
Lutf u ihsânın bize eyle revâ Cirmle dil hastene pür sen kıl devâ Bizi berzahda kodu nefis u hevâ Rabbenâ yâ Rabbenâ fağfirlenâ	Luṭf-ı cûd-ı raḥmetüñdür bî-şümâr Kullara 'afv eyle ey Perverdgâr Yoğsa iḥsânüña bir mâni' mi var Rabbenâ yâ Rabbenâ fâğfirlenâ
Arş-ı hâl eyler sana 'Abdu's-şekûr Sen tecävüz eyle cirmin ey Ğafûr Melce'isin ayâ Rabbu's-sabûr Rabbenâ yâ Rabbenâ fağfirlenâ ³⁷	Sırriyâ bir perdedür bu cism-i cân Anı ref' iden görür yarı 'ayân Kıl Şekûrîveş bunu vird-i zebân Rabbenâ yâ Rabbenâ fâğfirlenâ (14/6) ³⁸

³² Mehmet Rif'at Efendi vr.300^a; Işın 1994, IV/373; Muslu 2004, 402.

³³ Mehmet Rif'at Efendi, vr. 300^a; Muslu 2004, 402; Fatih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler 1991, 290.

³⁴ Fatih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler 1991, 290.

³⁵ Özdamar 1994: 120.

³⁶ Çakır 2006, 464; Muslu 2004, 402.

³⁷ Gültekin 2009, 77.

³⁸ Kurt 2015, 102-103.

Ayrıca edebi şahsiyetinin şekillenmesinde bir tesiri olduğunu düşündüğümüz hocası Şeyh Süleyman-ı Velî'nin üslubunu taklit ettiği ve onun ilahilerine nazire yazdığına delil olarak şu beyitleri örnek verebiliriz.

Süleyman-ı Velî	Şeyh Mehmed Sırrî
Yandım yakıldım ben âteş-i aşka Andelib oldum güzlâr-ı aşka <i>Bezm-i elestten mest olup geldim</i> Ben bende oldum hünkâr-ı aşka ³⁹	Maḥrem olaldan esrâr-ı aşka Seyr-i sulûkem eṭvâr-ı aşka (139/1) Dîvân-ı aşkı bulup ezelde Anda yazıldım ṭümâr-ı aşka (139/2) ⁴⁰

Tasavvuf yolunun şöhretli ve en müessir mutasavvıflarından biri olan Aziz Mahmud Hüdayî'nin aşağıdaki ilahisinden etkilenmiş olan Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, aynı redifle duygu ve düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

Aziz Mahmud Hüdayî	Şeyh Mehmed Sırrî
Lutf ile ihsânın esvâbını aç Meded eyle meded sultânüm Allâh Hân-ı vasla doyur olmayalım aç Meded eyle meded sultanum Allâh Kulların nice bir ola perişân Hasretle nice bir olalar nalân Kereminden visalin eyle ihsân Meded eyle meded sultanum Allâh ⁴¹	Hevâ-yı nefse ḥâlüm perişân Meded eyle meded sultânüm Allâh İnâyet kıl İlâhî baña her ân Meded eyle meded sultânüm Allâh (135/1) Egerçi lâyıkem zecr u iḳâba Revâ gör bendeñi ḥüsn-i ḥitâba Muvâfiḳ eyle a' mâlüm kitâba Meded eyle meded sultânüm Allâh (135/2) ⁴²

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, Kadirî tarikatının Anadolu'da neşv ü nema bulmasında öncülük yapan Şeyh Abdulkadir-i Geylanî'nin talebelerinden Eşrefoğlu Rumî'nin aşağıdakine gazeline nazire yazmıştır.

Eşrefoğlu Rumî	Şeyh Mehmed Sırrî
Nideyüm sabr edebilsem dil ü can oda yanar Veli ah eyler isem kevn ü mekân oda yanar Bürüdi yeryüzünü ah ile zarım tütünü Bu iniltim zârına işbu cihan oda yanar Beni vaslundan ırağ eyleyüp cennete koma Bu inildüm işidüp hür-ı cinân oda yanar Ya Rabbfirkatin oduna yanar ıdı tamu Niçe yüz bin per-i pervane revan oda yanar Eşrefoğlu yanagör kuy-ı kenarında Hakkun Dimeyeler Rumi'ye ibn-i filan oda yanar ⁴³	Hecrüne şabr eyle hep cismle cân oda yanar Âh u zâr eyler isem cümle cihân oda yanar İtme yâ Rabb beni düzaḥ-ı hecr içre aşâb Ki inildümle daḥi derd-keşân oda yanar Vaşlâ ırgür beni cennâtiña ḳorsuñ yoḥsa Âteş-i şevḳum ile hür-ı cinân oda yanar Şem' -ı tevhîde yaḳîn olmağla aşıḳlar Per-i pervâne gibi nâle-künân oda yanar Tür-ı sînâ-yı tecellîde yanıgör Sırrî Ḥalk-ı âlem dimesünler ki falân oda yanar (58/5) ⁴⁴

³⁹ Çakır 2006, 462.

⁴⁰ Kurt 2015, 224.

⁴¹ Tatçı vd. 2005, 435.

⁴² Kurt 2015, 220.

⁴³ Güneş 1994, 247.

⁴⁴ Kurt 2015, 146.

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, mutasavvıf bir şair olduğu için onun şiirlerindeki ana temalar; din, tasavvuf, Allâh ve peygamber sevgisidir. Şair, bir tekkede şeyhlik yaptığından olsa gerek bazen bir mürşid edasıyla didaktik bir tavır takınarak Yunusvârî bir edayla içten gelen ifadelerle ve sade bir dille, duygularını ortaya koymuştur:

Aç gözüni ey nâyim yalvar güzel Allâha
Zıkr ile olup dâ'im yalvar güzel Allâha

Esmâ-yı Hakkı yâd it gam-dîde dili şâd it
Bülbül gibi feryâd it yalvar güzel Allâha

Şafvetde vü kudretde ni' metde vü miñnetde
Vañdetde vü keşretde yalvar güzel Allâha

Cânüñ bedenüñdeyken ' aqlüñ üzerüñdeyken
Bu fırsat elüñdeyken yalvar güzel Allâha (131/4)

Tarîkata girmek isteyen kişinin öncelikle şeriata uyması, sonra da bir mürşidin elinden tutması gerekir. Çünkü mürşit, salikleri Hakk'a vasıl eder. Bu yüzden Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, bir tarikata ve bir kâmil insana bağlanmanın öneminden bahseder. Bu nasihatleri içeren beyitler şiirlerinde sıklıkla görülebilir:

Vuşlat-ı yâr ister iseñ Sırriyâ
İttiba' -ı şeyhdür aña medâr (45/7)

Bunların dışında kendisinin çaresiz, asi, günahkâr bir kul oluşundan duyduğu ıstırapı dile getiren, af ve gufran isteyişini anlatan, Hz. Peygamberden şefaâtçi olmasını dileyen şiirleri de vardır:

Elimüz boş yüzümüz kara günahkârlaruz
Umaruz bize şefî' ola Nebiyy-i muhtâr (48/6)

Sırrî Efendi şiirlerinde pek çok musikî terimi, musikî aleti ve makam adı kullanmış, bazı şiirleri bestelenmiştir. Bundan hareketle onun şairliğinin yanında musikişinas olduğu da söylenebilir:

Biz meykeş-i pey-der-pey-i humhâne'-i ' aşkuz
Bâ- zemzeme-i nây ü def u nağme-i şeştâ (5/2)

Divanında, hüseyini, arazbâr, bûselik, acem, Nnevâ, ısfahan, beyâtî, muhayyer, sabâ, usûl, evc, beste-nigâr, ruhavi evfer, uşşak, çar-gâh ve nekrîz olmak üzere on altı makam adı yer almaktadır. Bu makam adlarının, ilahilere başlık olarak verildiği düşünüldüğünde bu ilahilerin bestelenmiş olduğu sonucu ortaya çıkar.

Tasavvufî görüşlerini yaymada şiiri, bir araç olarak kullanan Sırrî Efendi, klasik şiirin mazmunlarından da faydalanmıştır. Gül ile bülbül, şem ü pervane mazmunları onun şiirlerinde kendine yer bulur:

Bâğa bağıdum her ne varsa cümle mest-i hüsn-i gül
Bülbül-i gülzâr mest ü hâr hem ağıyâr mest (26/2)

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'de engin bir hoşgörü ve insan sevgisi olduğu görülebilir. Çünkü O, ümmetin kurtulması yolunda kendini fedâ etmeye razıdır:

Ey Erhamü'r-Râhimîn ' Aliyyü'l-A' lā
' Afv eyle ' uşâtı yakmasun nâr-ı cezâ
Mağzî ise nâra girmegüm ' ilmünde
Bu ' abdüni eyle anlara cümle fedâ (150/1)

Şeyh Mehmed Sırrî, şiirlerinde genelde sade bir dil kullanmıştır. Fakat şairin mutasavvıf olması, tasavvufi kavramları çokça zikretmesini kaçınılmaz kılmıştır. Eser, bu kavramlarla fikrî ve felsefî yoğunluk kazanmıştır. Mutasavvıf şairlerin pek çoğunun ortak vasfı olan sehl-i mümtenî Sırrî Divanı'nda da en belirgin öğedir. Şiirler, söylenmesi kolay gibi görünür ancak anlam ve deyişi taklit edilmeye çalışıldığında bunun zor olduğu görülür:

' Aşkla halk-ı cihâna göre dîvânelerüz
Küy-ı cânâna varup gör ki ne cânânelerüz (69/1)

Şair, hem beyitlerle hem de dörtlüklerle şiirler yazmış, farklı nazım biçimleri denemiştir. Dörtlüklerle ve hece ile yazdığı şiirler sadeliği ve güzelliği ile göz doldurur.

Ey mebd-e-i sa'âdet
Ve'y hatem-i risâlet
Ve'y ma' den-i semâhat
Kıl ümmete şefâ' at

Sensin habîb-i Raḥmân
Memdûh-ı naşş-ı Qur'ân
Ḥayrânüñ insle cân
Ey mâh u mihr-i tal' at

Saña kerâmet için
Ta' zîm ü ' izzet için
Maḥzâ bu ümmet için
Tezyîn olındı cennet (27/3)

Bazı şiirleri aruz kusurlarıyla dolu olsa da aruz ölçüsünü kullanmaktan vazgeçmemiştir. Bu yüzden bazen edebi sanatlarla yüklü, dörtlü tamlamalarla kurulu, sanatlı bir dili tercih etmiştir.

Mey şun bize sâķî bizüz ol ḫavm ki derler
Rindân-ı kemer-beste-i ḫumḫâne-i şahbâ (5/30)

Şeyh Mehmed Sırrî'nin iyi derecede Arapça bildiğine, yazdığı şiirleri delalet eder. Divandaki şiirlerinden bazıları Türkçe kaleme alınmasına rağmen ikinci mısraları Arapçadır. Bu tarz şiirlerini, mülemma şiirler olarak adlandırabiliriz:

Ḥaḫ ḫapusun bekle ey dil kalma lec
Ḳad velec men yeltezim bâbü'l-ferec (34/1)

Şairin, kelimelerin farklı yazılışlarını tercih ettiği görülür. Mesela ümîd kelimesini beş ayrı yerde şeddeli tercih ederek, ümmîd şeklinde kullanmıştır.

Serde sevdâ-yı temâşâ dilde ümmîd-i vişâl
Fıkr-i dūr-â-dūr ile ḫayrân olan añlar bizi (143/4)

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, her ne kadar XVIII. asrın ilk yarısında yaşamış olsa da eski Türkçede kullanılan *eylegil*, *tapşur-*, *olıgör*, *irgür*, *eyleyügör*, *virmeğil*, *olar ve olğil* gibi bazı sözcükleri de kullanmıştır:

Genc-i rızıkdan eylegil her dem
Bu faķîr-i ḫazîn derûnını şâd (41/7)

Ayrıca şair, günümüzde -dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür şeklinde kullanılan ekin yerine, bu ekin -durur şeklindeki eski halini kullanmıştır:

Oldurur iki cihânuñ meḫḫurı
Sırr-ı a' zâm baḫr-ı cûduñ gevheri (119/3)

Şairler, şiirlerinde anlatımı canlı tutmak, zenginleştirmek, kalıcı kılmak ve anlatıma güzellik katmak için söz sanatlarına sıkça başvurmuşlardır. Söz sanatları, dolaylı anlatımı sağladığından Şeyh Sırrî'nin pek itibar etmediği bir yoldur. Çünkü şair, yer yer öğretici bir amaç güttüğünden daha çok doğrudan anlatımı tercih etmiştir. Şeyh Mehmed Sırrî Efendi dolaylı anlatımı sağlayan söz sanatlarını gayr-i ihtiyari de olsa kullanmıştır:

Mest-i ḫ'âb-ı ḡâflet olma kim ḫurûsân-ı seḫer
Hep seni tenbîh için feryâd iderler bî-ḫisâb (19/4)

Sırrî Efendi, divanında Türkçe atasözlerinin yanı sıra bazı Arap atasözünü de Arapça olarak kullanmıştır. Bu durum, Sırrî'nin şiirde atasözü kullanma hususunu önemseydiğini göstermesi açısından önemlidir. Sırrî, “*Meseldür, kim meseldür,*” ya da Arapça olarak “*fi'l-mesel*” gibi ifadelerle alıntı yapmıştır:

Tiz açılmadı diyü terk eyleme
Fî'l-mesel men daḫḫa velecce velec (34/2)

Lütf kıll a' mâle ta' liğ eyleme es' âdumuz

Kim meseldür şem' a hâcet qalmaz olduqda şabâh (35/4)

Mısra ortalarında birtakım ses ve hecelerın kafiyelendirilmesine iç kafiye denilmektedir⁴⁵. Şeyh Mehmed Sırrî Efendi bazı şiirlerinde ahengi arttırmak için iç kafiyeye başvurmuştur:

Dervîş odur çoğ *aglaya* aqarşu gibi *çaglaya*

Bağrın muhabbet *daglaya* zıkr-i ebed sübhân olur (61/2)

3.Mehmed Sırrî Efendi'nin Eserleri

Mehmed Sırrî Efendi'nin eserlerini ihtiva eden mecmua, İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 15 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Mecmuanın ismi, *Sırrî Mehmed Kadiri*'dir. Mecmua, gömme şemseli, kahverengi meşin ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır. Boyutu 208x150 (150x105), muhtemelen tezhipli olan serlevhası kesilmiştir.

Mecmuada, Mehmed Sırrî Efendi'nin çoğunlukla ilahilerinden oluşan divanı ve muhtelif konularda yazılmış risaleleri mevcuttur. Mecmuanın istinsah tarihi belli değildir. Divan dışındaki risalelerde müstensihın ismi verilmemiş olsa da yazı üslubu, kâğıdın yapısı ve mecmuanın genel görünümünden, mezkûr risalelerin de aynı müstensih tarafından istinsah edildiğini tahmin edebiliyoruz.

Biri Arapça diğeri Türkçe kaleme alınan risalelerde, tarikat, tasavvuf, dervişlerin terbiyesi ve zikir ile ilgili konular işlenmiş; Mehmed Sırrî Efendi'nin tasavvufî görüşlerine yer verilmiştir.

3.1.Divan-ı Mürşid-i Dervîşân

Mehmet Rif'at Efendi, Mehmed Sırrî Efendi'nin ilâhilerden oluşan bir *Divan*'ının olduğunu söylemektedir⁴⁶. Revnakoğlu da onun ilâhilerinin bestelendiğini belirtmektedir⁴⁷. Mehmed Sırrî Efendi, şiirlerini topladığı ve *Divan-ı Mürşid-i Dervîşân* adını verdiği bu eser, mezkûr mecmuanın 15/1 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Tasnif numarası ise 1-566-45479'dur. Nesih hattı ile yazılmıştır. 58 varaktan oluşan eserde 152 şiir mevcuttur.

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Fâtih-i ebvâb-ı ihşân-ı kerîm

Divanına bu beyit ile başlamış olan şairin ilk şiiri kısa mesnevidir. Daha sonra sırasıyla münâcât, naat, medh-i çâr yâr-ı güzîn ve bir sakinâmeden sonra harf sırasına göre şiirleri devam eder. Sonda ise rubaiyyat başlığı altında dört tane rubai ve akabinde son beyitte, nâm u tarih u divan bölümünde, divanın tamamlama tarihine bir beyitle "*Mürşid-i Dervîşân*" ifadesinin gösterdiği 1115 / 1703 tarihini düşerek divanına *Mürşid-i Dervîşân* adını verdiğini belirtir:

Tıfl-ı dile Sırrîyâ bu oldu ilhâm

Târîhi vü nâmı *Mürşid-i Dervîşân*

Başka nüshasına rastlanılmayan bu divanda yer alan şiirlerde din ve tasavvufî ile ilgili duygu ve düşünceler, samimi bir anlatımla dile getirilmiş, bazı şiirleri bestelenmiştir⁴⁸.

Divanın sonunda ise müstensih Abdullah Sorgucuzade'nin adı, müntesibi olduğu Kâdirîlik tarikatına övgü ve müridi olduğunu söylediği Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'ye yaptığı dua vardır.

Şeyh Mehmed Sırrî, hem aruzla hem heceyle şiirler yazmıştır. Tespit edilen 152 şiirin 134 tanesi aruz, 18 tanesi hece vezniyle yazılmıştır. Aruz vezniyle yazılan şiirlerin kalıpları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	65
Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün	13
Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	14
Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün	8
Fâ'ilâtün / mefâ'ilün / fâ'ilün (fâ'lün)	8
Müstef'ilâtün	2
Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün	7
Müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün	1
Mef'ülü / mefâ'ilün / mef'ülü / mefâ'ilün	2

⁴⁵ İpekten 2008, 39.

⁴⁶ Mehmet Rif'at Efendi vr. 300^a

⁴⁷ Çakır 2006, 464.

⁴⁸ Kurt 2015, 82-234.

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün	2
Mef'ûlü / mefâ'ilü / fe'ûlün	1
Müstef'ilâtün / müstef'ilâtün	4
Müstef'ilün / fe'ûlün	2
Mef'ûlü / mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ûl	3
Mef'ûlü / mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'	2

Tasavvufî bir söyleyişin hâkim olduğu divanda bazı aruz hataları vardır. Bunun sebebinin şairin rahat bir söyleyişi tercih etmek ve sanat yapmaktan ziyade şiirdeki anlamı öne çıkarmak istediğinden kaynaklanmış olabileceği söz konusudur. Öyle ki bazı şiirleri aynı anda hem aruz ölçüsüne hem hece ölçüsüne uymaktadır. Bu durumdaki şiirleri aruz ölçüsüyle göstermeyi uygun bulduk.

Divandaki şiirlerin 1 tanesi beşli, 9 tanesi yedili, 4 tanesi sekizli, 3 tanesi on birli, 1 tanesi on dörtlü hece vezniyle yazılmıştır. Dört mefâ'ilün ve dört müstef'ilün kalıplarıyla yazılan şiirlerin büyük bir bölümü musammat gazel türünde olup bölünüp hece ile yazılmış gibi telakki edilerek kıtalar halinde yazılabilir.

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, mutasavvıf bir şair olduğu için vezin konusunda olduğu gibi kafiye konusunda da oldukça serbest davranmıştır. Çünkü onun için estetik kaygı ikinci plandadır. Tasavvuf edebiyatı şairleri, şiirlerinde çoğunlukla tam kafiye tercih eder⁴⁹. Bu geleneğe riayet eden Sırrî Efendi de en çok tam kafiye tercih etmiş, ardından yarım kafiye ve zengin kafiye yer vermiştir. Böylelikle şiirlerine ahenk ve akıcılık kazandırmıştır. Bazen sadece redif kullanarak şiirde ahengi sağlayan şair, göz için kafiye çok, kulak için kafiye tercih etmiştir.

Divanda bulunan 152 şiir, 84 farklı ses ve hece ile kafiyelenmiştir. Şair, Divanı'nda "-â" hecesi ile biten kafiye 30 kez yer vermiştir. Bunun yanında şiirlerin 44'ü "-ân", 24'ü "-âr", 13'ü "-âh" hecesiyle olmak üzere, şairin en çok kullandığı diğer kafiyeler durumundadır.

Divan'da dikkat çeken bir başka husus da şairin şiirlerinin çoğunu kafiye ve redifle oluşturmasıdır. 152 şiirin 135'i kafiye ve redifle, 54'ü sadece kafiyeyle, 28'i ise sadece redifle yazılmıştır. Bunun yanında şiirlerin 99'u tam kafiye, 39'u yarım kafiye ve 29'unda zengin kafiye kullanılarak ahenk sağlanmıştır.

Divanda kafiyeli kelimeler, daha çok Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşmaktadır. Buna karşılık Türkçe kafiyeli kelimeler daha azdır. Bazen biri Arapça, biri de Türkçe iki kelime kullanarak kafiye oluşturmuştur:

Ravza-i pāk-ı şeffî' u'l-müznibine zâ'ir it
Hâcıyân-ı ka' be-i vuşlatla rûhum eyle hâc (31/4)

Nâ'il eyle h'ân-ı luğf-ı vaşluña her ' aşığı
Eksilür mi ni' metün ger toysa andan cümle ac (31/5)

Şair, bazen aynı şiirde aynı sözcüğü kullanarak kafiye tekrarı yapmıştır. Bu sözcükler, cinaslı kafiye oluşturmayan ve sırf ahengi sağlaması için tekrar edilen kafiyelerdir.

Şeyh Sırrî, şiirlerinde hem beyit hem dördlüğü tercih etmiştir. Bunların yanı sıra üçlü ve altılı mısralı şiirlere de yer vermiştir. Divanda en çok gazel vardır. Şair, yaşadığı yüzyıl olan XVIII. yüzyılın bir özelliği olarak beyitlerle yazdığı şiirlerde müseddes, terkiib-i bend ve rubai nazım şekillerini de kullanmıştır.

Divan 102 gazel, 20 kaside, 16 ilâhî, 4 rubai, 3 mesnevi, 2 müseddes, 2 terkiib-i müseddes, 1 terkiib-i bend ve 1 tarih nazım şekli ile yazılmış şiirleri ihtiva etmektedir.

3.2. Tarikatnâme ve Nesâyh-i Mürşid-i Dervîşân

Bu Eser, mezkûr mecmuanın ikinci sırasında 15/2 arşiv numarasıyla bulunmaktadır. Eser, bir risale mahiyetinde bulunup 58^a / 72^b varakları arasındadır. Eserin tasnif numarası 45480'dir.

Eserin başlığı, "Tarikatname ve Nesayih-i Mürşid-i Dervîşân Hazret-i Şeyh Mehmed Sırrî kuddise esrarahum" şeklinde yazılmıştır.

On iki bölüme ayrılmış olan bu risalenin birinci bölümünde, müridin şeyhe biatı; ikinci bölümde, hizmet dervişlerinin halleri; üçüncü bölümde, dervişlerin birbirine muhabbeti; dördüncü bölümde, dervişlerin kusurlu halleri; beşinci bölümde, halifelerin halleri; altıncı bölümde, şeyhin mukabelesi; yedinci bölümde, derviş ile şeyhin muameleleri; sekizinci bölümde, meşayihin hareket ve tavırları;

⁴⁹ Güzel 2009, 189.

dokuzuncu bölümde, güzel ahlak sahibi dervişler ve onuncu bölümde, seyr ü sulûkde ahval'in beyanı; on birinci bölümde, ta'bir ve terkiib beyanı; on ikinci bölümde, tevekkül ve sülûkun tamamlanmasının izahı yapılarak dervişlere birtakım nasihatler verilmiştir. Bu risalenin sonunda,

Bundan çü murād hizmet-i dervîşân

Tārîh ile nâmı mürşid-i dervîşân

Şevval 1115 / 1703 tarihi düşürülmüştür. Denebilir ki divanını recep ayında tamamlayan Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, üç ay sonra da bu risaleyi yazmıştır. Fakat bu eser, bazı kaynaklarda Nureddin Cerrahi'ye ait gösterilmiştir⁵⁰.

3.3. Beyan-ı Furu-ı Esmâ

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, bu risalede beyan-ı furu'-ı esma izahatını yapmıştır.⁵¹ Mecmuanın 81^a / 82^b varakları arasındadır. 15/3 numarada kayıtlı bu eserin tasnif numarası 45481'dir.

3.4. Risale-i Tahkîk u Mesail-i Zikr ve Deveran

Mecmuanın sonunda yer alan bu risale Arapça olup 83^a / 87^a varakları arasındadır. 15/5 numarada kayıtlı eserin tasnif numarası 45483'dür.

Eserin başlığı, “*Hazihi Risaletü Tahkiku Mesaili'z-zikr ve 'd-deveran-ı Hazret-i Şeyh Mehmed Sırrî El-Kadiri kuddise sırrahu*” şeklinde yazılmıştır.

Bu risalede ise Kadiri tarikatının zikir ve ayin meseleleri mevzu hakkında izahat yapılmıştır.

3.5. Tarîk-i Ta'bir ve Terbiyenâme-i Dervîşân

Şeyh Mehmed Sırrî Efendi'nin rüya tabirleri konusundaki izahatlara ve devîşlerin terbiyesine dair bir eseridir.

Eser, mecmuanın üçüncü sırasında bulunan bir risaledir. Mecmuanın 73^a / 81^a varakları arasındadır. 15/3 numarada kayıtlı bu eserin tasnif numarası 45481'dir. Eserin başlığı, “*Hazâ Tarik-i Ta'bir ve Terbiyenâme-i Dervîşânü'l-Hazret-i Şeyh Mehmed Sırrî El-Kadiri kuddise sırrahu*” şeklinde yazılmıştır.

Çalışmamızda bu eserin önce özeti verilecek makalenin sonunda ise eserin çeviri yazılı metninin tamamı yayımlanacaktır.

3.5.1. Özeti

Tasavvuf edebiyatında bazı mutasavvıflar, rüyada görülen varlık veya işaretlerin neye tabir olduğunu izah eden risaleler yazmışlardır.⁵² Çünkü müridin seyr-i sülukta ilerlemesi nefsin katettiği mertebelerle anlaşılır. Bunun yolu ise her mertebede görülen rüyaların bilinip, tabiri ile olmaktadır. Mürşidin müritlerinin rüyalarını tabir edebilmesi için onların rüyalarının hangi dereceden olduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu mürid ile ya doğrudan doğruya veya mektuplar yolu ile öğrenilir ve cevaplandırılır. En ehveni, müridi ile doğrudan doğruya temassa da mektupla veya başka biri vasıtası ile de olmaktadır. Doğrudan olmasının faydaları müride sorulacak sorularla rüyanın teferruatını ortaya koymak içindir. Karanlık kalan noktalar tabirin sıhhatine tesir edebilmektedir. Ancak tasavvufta pir, müridinin evveliyatını bildiği için ona fazla soru sormayabilir. Aynı zamanda salik de rüyaları iyi bilmekle nefsanî, hayvanî ve şeytanî sıfatlardan hangisinin kendisinde bulunduğunu bunlardan ruhi, akli, kalbi ve bedeni olanların miktar ve ilgisini iyice ayırt etme imkânı bulur.

Nefsin mahiyeti ve dereceleri hemen her tasavvufî eserde yer alır. Her salikin bilmesi gereken bu mertebeler esasta yedi tanedir:

- 1 - Nefs-i emmare
- 2 - Nefs-i levvame
- 3 - Nefs-i mülhime
- 4 - Nefs-i mutmainne
- 5 - Nefs-i raziyye
- 6 - Nefs-i marziyye
- 7 - Nefs-i safiyye⁵³

“Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır,” mazmunu gereğince her mü'mine bir mürşid-i kâmil lazımdır, diyen Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, zahiren ve batinen onun terbiyesiyle terbiye olan müridin, saadete

⁵⁰ Dal 2006, 118-134.

⁵¹ Daha geniş malumat için bkz. (Kurt, 2018, s.43-53).

⁵² Daha geniş malumat için bkz. (Balaban, 2014, C.9, 112-132; Erdoğan, 1993, s. 2-33).

⁵³ Yüksel 1996, 190-191.

nail olacağını ifade eder. Çünkü cennet ehlinin cismi zaif ama ruhu kuvvetlidir. Bunu sağlayacak olan mürşittir, der.

Risaledeki rüya tabirleri “ahval-i nefis” başlığı altında yedi gruba ayrılarak yorumlanmıştır. Bu daireler: Birincisi nefis-i emmaredir. İkinci daire nefis-i levvame; üçüncü daire nefis-i mülhime; dördüncü daire nefis-i mutmaine; beşinci daire nefis-i raziyye; altıncı daire nefis-i marziyye ve yedinci daire nefis-i safiyedir.

Birinci daire *nefis-i emmâre* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit; hınzır, fil, köpek, yılan, akrep, fare, merkep, eşek arısı, harman, harman yeri, çift, çift aletleri ve cemadat, mezbele, şarap, esrar, afyon, afyon şurubu ve emsali daracık sokaklar, ormanlar, dikenler, uçurum yerler ve emsali meyhane buzhane bulanık sebil suyu nefsin hevasına tabi olanlar, bunları görürler ve bunlardan perhiz ve riyazetle ve istiğfarla ve la İlahe İlla’llahu kelimesine devam ile ve sıdk-ı niyet ve azimetle kurtulurlar

İkinci daire *nefis-i levvâme* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit rü’yasında; koyun, inek, at ve balık, deve, güvercin, kaz, tavuk, bal arısı, pişmiş yemek, meyve ve emsali ve giyecek ve döşenecek şeyler ve yanmadık mum ve kandil ve fırın ve dükkân ve saray ve küçük evler, sefine ve şeker ve basel ve şerbet ve emsalini görse şeyh ona Celâl ismini telkin eder.

Üçüncü daire *nefis-i mülhime* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit rü’yada; avret, kefere, üryan, abdal, Kızılbaş, mülhit, sakallı, tıraşlı, ve topal, kötürüm, kulaksız, sağır ve dilsiz ve arap, köse, serhoş, bengi, haramî, mudhike, canbaz, zorbaz, hokkabaz, bardakçı ve kasap, çıkırıkçı, dülgere, tütüncü, siyah yüzlü şahıs ve tütün, hamam, berber, kumarbaz, çengi, tüfenk ve emsalini görse perhiz ve riyazet lazımdır ki şeyh ona ism-i Hu telkin ider

Dördüncü daire *mutmainne* olarak adlandırılmaktadır. Bu daire kemal dairesidir. Sâlik rü’yada; Kur’an-ı Kerim, peygamber, padişah, müftü, ulema, meşayih, e’imme, huteba, süleha, Ka’be, Medine-i münevvere, Kudüs, camiler, mescidler, medreseler ve mabetler, mektep ve tekke, sancak, alem, yay, ok, kılıç, bıçak ve emsali tüfenk tesbih kitap, kalem divit kitabet, ilim okumak ve okutmak bir ism-i şerife meşgul olmak ve emsali görse kemale yakın olmuş olur. Bu haldeki müride, şeyh ism-i Hak tayin eder.

Beşinci daire *râziye* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit rü’yada; melâ’ike-i vildan huri, Burak görse bunlarla muttasıf olmuş demektir. Şeyhi ona ism-i Hu telkin eder.

Altıncı daire *marziyye* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit rü’yada, yıldız, seb’a semavat, şems, kamer, kevakib, şimşek, ateş, yanar mum ve kandil, yıldırım ve emsali görür. Bu dairede mürşit, müridi bu daireden sonraki daireye ism-i Kayyumla süluk ettirir.

Yedinci daire *sâfiye* olarak adlandırılmaktadır. Bu dairede mürit rü’yada; yağmur, kar, dolu, ırmak, çeşmeler, kuyular, derya, şadırvan ve güzeller ve gümüş, altın ve makbul olan eşya ve emsali görür. Şeyh, müride bu dairede ism-i Kahhar telkin eder.

Sonuç

Çalışmada on sekizinci yüzyılın şeyh, âlim ve mutasavvıf şairlerinden Mehmed Sırrî Efendi’nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde duruldu. Kaynaklardan Kadiriğin Rûmiyye koluna mensup olduğu tespit edilen şairin bu özelliğine şiirlerinde de rastlanıldı. Divanda, Kadirilik ve bu tarikatın piri Şeyh Abdulkâdir-i Geylânî övgüsü geniş yer tutmaktadır. Divan, dini ve tasavvufî bir özellik taşıdığından dini ve tasavvufî terim ve kavramlar şiirlerde bolca yer tutmaktadır. Şeyh Mehmed Sırrî Efendi, divanına kısa bir mesnevi ile başlamış ardından münacat, naat, çehar yar-ı güzîn ve bir sakinâmeden sonra, şiirler harf sırasına göre dizilmiştir. Divanda bulunan şiir sayısı 152’dir. Bu şiirlerin çoğunluğunu ilâhîler oluşturmaktadır. On altı tanesi bestelenmiş olan bu ilâhîlerde Şeyh Mehmed Sırrî, bir mürşid edasıyla gönlüne doğanları içten bir dille aktarmıştır. Şekil açısından kurallara çok bağımlı kalmayan şair, tasavvufî düşüncesini yaymada ilahi nazım şeklini araç olarak kullanmıştır

Sadece on sekiz ilâhîsinde hece veznini kullanan şair, şiirlerinin çoğunda aruz ölçüsünü tercih etmiştir. Lirik ve didaktik özellikler gösteren bu şiirler, güzellikleriyle göze çarpmaktadır.

Anlatımı canlı tutmak, zenginleştirmek ve anlatıma güzellik katmak için yer yer mecazlı söyleyişlere yer veren Mehmed Sırrî Efendi, şiirlerinde çoğunlukla öğretici bir amaç güttüğünden daha çok doğrudan anlatımı tercih etmiştir. Şair, yaşadığı dönem itibarıyla dil ve üslûpta başarılı; mecaz ve mazmun yönünden şiirleri zengindir, denilebilir.

Divandan başka birkaç risalesi daha bulunan Mehmed Sırrî Efendi, bu eserlerinde tasavvufî ilgili görüşlerini dile getirmiş ve müritlerine nasihatlerde bulunmuştur. *Tarîk-i Ta’bir ve Terbiyenâme-i*

Dervişân adlı risalesinde ise seyr ü sulûkta mertebe kat eden müritlerin rüyalarını tabir etmiş ve onların manevi tekâmülünün aşamalarını izah etmiştir. Divan ve risalelerinin zengin dini ve tasavvufi kavramlar barındırdığı görülmektedir. Bu cihetle bu çalışmanın tasavvuf edebiyatına da ışık tutacağı kanaati hâsıl olmaktadır.

Kaynakça

- Balaban, Â., (2014). “Türkçe Yazma Ta’bîrâmeler”, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, C.9, 112-132
- Ceyhan, S., (2018). “Kadiriyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, (ed.) Semih Ceyhan, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çakır, A., (2006). *Mehmet Rif’at Efendi’nin Nefhatü’r-Riyazi’l-Âliye Adlı Eserin Işığında Anadolu’da Kadirilik*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Dal, M. F., (2006). *Fahreddin Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans tezi.
- Devellioğlu, F., (1997) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- El-Aclûnî, (1351). *Keşfü’l-Hâfâ ve Muzîe’l-İlbâs Amma’ş- Tehere Mine’l Ehâdis-i ala Elsineti’n-Nâs, c.I- II, Haleb: Matbaatü’l- Fünûn.*
- Erdoğan, A., (1993) *Türkçe Rüya Tâbirnâmeleri ve İbn-i Sirin’den Tercüme Edilen Bir Tâbirnâme*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış yüksek lisans tezi.
- Gültekin, M., (2009). *Şekûrî Divanı*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güneş, M., (1994). *Eşrefoğlu Rumî ve Divanı*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi.
- Güzel, A., (2009). *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ.
- Işın, E., (1994). “Kadirilik”, *Dünden Bugüne İstanbul Aansiklopedisi*, C. IV, 373, İstanbul.
- İpekten, Haluk, (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh.
- İpekten, H.; İSEN, Mustafa vd., (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Komisyon (1991). *Fatih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi.
- Kurt, H., (2015). *Şeyh Mehmed Sırrî Divanı*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____, (2018). *Şeyh Mehmed Sırrî Efendi ve Beyan-ı Furu-ı Esmâ Adlı Risalesi*, 7. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı 1 Burdur, 9-12 Mayıs.
- Mehmet Rif’at Efendi, *Nefhatü’r-riyâzi’l-âliye fî beyân-i tarîkati’l-Kâdiriyye*, Millet Kütüphanesi Ali Emîri Şer’iyye bölümü no: 1127, vr. 300^a.
- Muslu, R., (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yüzyıl)*, İstanbul: İnsan.
- Öngören, R., (2008). “Rûmiyye”, *DİA*, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özdamar, M., (1994). *Dersââdet Dergâhları*, İstanbul: Kırk Kandil.
- Pekolcay, A. N.; Uçman, A. (1995). “Eşrefoğlu Rumî”, *DİA*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sadık Vicdanî, (1995). *Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye-Tarikatler ve Silsileleri*, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun.
- Şeyh Mehmed Sırrî, *Divan-ı Mürşid-i Dervişân*, Yapı Kredi Sermet Çifteler Araştırma kütüphanesi, No: 15/1-5.
- Tatçı, M.; Yıldız, M. (2005). *Aziz Mahmud Hüdayî Divan-ı İlahiyât*, İstanbul: Üsküdar Araştırmaları Merkezi.
- Turan, L., (2011). *İstanbul Dergâhları Hakkında Bilinmeyen Bir Eser: Lütfî’nin Hankah-nâmesi*, *Türkbilig*, 21: 40.
- Yazıcı, N., (2010), “Tebrik-nâme-i Millî’ye Göre II. Abdülhamid’in İstanbul’daki İmar Faaliyetleri II: Tekkeler”, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları No.1, İstanbul.
- Yücer, H. M., (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul: İnsan.
- Yüksel, H. A., (1996). *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, İstanbul: MEB.

Metin

Tariḫ-i Ta'bir ve Terbiyenāme-i Dervīṣān

(73^a) Hezā Tariḫ-i Ta'bir ve Terbiyenāme-i Dervīṣānū'l-Ḥazret-i Şeyḫ Muḥammed Sırrī el-Ḳādirī
Kuddise Sirruh

Ḥamdu mütevātir ve şenā-i mütekāşir ol Vācibū'l-Vücūd ve Lāzımū's-Sücūd Ma'būdu bi'l-Ḥaḫḫ ve Maḫşudu Muḫlaḫ Allāhu Lā İlähe İlla Hū celle ḳudretühü ve te'ālā şānühüye⁵⁴ ki *Haleḳe'l-insānū 'allemehū'l-beyān*⁵⁵ ve *ferre'u 'ilmehū 'alā 'ubūdiyyetihī bi'l-iḫsāni ve ce'ale't-tā'ate vesīleten ilā ḳurbihī ve vesīleten ilā ḫubbihī*⁵⁶ ve *şalavātü'tayyibāti ve teslīmāti zekiyyāt* ol mürşid-i sālīkān-ı Ḥudā ve muvżzaḫ-ı cādde-i hüdā Muḥammed Muştafa şalla'llāhü 'aleyhi ve's-sellem ḫazretlerine ki nefsuñ mā lehā ve ma'aleyhāsını bilmek ma'rifetu'llāh idigini bildirüp *men 'arefe nefsehū fe ḳad 'arefe Rabbehī*⁵⁷ diyü buyurdu ve āl-i kirām ve aşḫāb-ı 'izām ve evlād u etbā'-ı zevi'l-iḫtirām ḫazretına ki her birine iḳtidā tālib-i Ḥaḫḫa sebep ihtidā idigini ḫadis-i şerīfde beyan idüp *aşḫābu ke'n-nücūm bi'eyyühüm iḳtedeytüm ihtedeytüm*⁵⁸ diyü buyurdu ve 'ale'l-ḫuşuş ḫulefā-i rāşidīn (73^b) Ve e'imme-i ehl-i yakīn Ebūbekir ve 'Ömer ve Oşmān ve 'Ali Rıdvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'īn ḫazretına ki şer'-i Ahmedīde her biri imām-ı emīn ve mürşid-i rāh-ı rāst ve rızā-yı Rabbū'l-'ālemīn idi sā'ir evliyā-yı agāḫ ve 'ulema-yı bi'llāh ve 'ale'l-ḫuşuş ser-çeşme-i evliyā ser-ḫulefa-yı etḳiyā ḳutb-ı Rabbanī ve heykel-i nūrānī Şeyḫ 'Abdu'l-ḳādir-i Geylānī ḳaddese'llāhu esrārahum ve efāz-ı 'aleyne envārehüm ḫazretine ve bi'l-cümle selef u ḫaleflerine ve şābık u lāḫiklerine ki cümlesi sālīkān-ı rāh-ı ḫulefa-yı rāşidīn ve ḫullāb-ı Ḥaḫḫa mürşidīndür emmā ba'd Ḥaḫḫ celle ve 'alā 'ibādına enbiyā ve rusul irsālī anuñçündür ki Ḥaḫḫdan me'mūr oldukları şerī'at üzere emr ve nehy ile mā ünzile ileyhimi tebliḡ idüp nitekim Ḥabīb-i Ekrem şa'llāhu 'aleyhi ve sellem ḫazretlerine ḫitāben Ḥaḫḫ subḫānehü ve te'ālā buyurdu *ya'eyyühe'l-resūlu belliḡ mā ünzile ileyke min Rabbike*⁵⁹ tā ki 'ibāda terbiye-i nefis ve ve tehzīb-i aḫlāḳ ile tenḳiye-i ḳalb ḫāşıl olup *yevme lā yenfe'u mālun ve lā benūn illā men etā'llāhe bi'ḳalbin selīmīn*⁶⁰ maşadāḳınca her biri liḳāu'llāha lāyık ḳalb-i selīm şāḫibi olurlar (74^a)bu sa'adet-i ebediyeye nā'il olmaḳ nefsuñ şifāt-ı reddiyesini ḳal'a ve muzmaḫil idüp aḫlāḳ-ı ḫaseneye mübeddel itmekle olur ki āyīn-i tariḫ-i evliyādür ki Cibrīl 'aleyhi's-selām vāşıtasıyla fāḫr-ı 'ālem şa'llāhu 'aleyhi ve sellem ḫazretlerine ve anlardan sulḫān-ı evliyā raḫıya'llāhu 'anhü ḫazretlerine ve anlardan silsile-i tariḫat-ı 'aliyyede olan evliyā-i mürşidīn ḫazretına münteḫidür ki el-yevmü'l-ḳiyām münḳatı' olmaz bunlar firḳa-i nāciyedür ki şulḫān-ı enbiyā şa'llāhu 'aleyhi ve sellem ki işāret idüp *mā küntü 'aleyhi ena ve aşḫābi* diyü buyurmuşdur İmdi *men lāşeyḫe lehü fe-şeyḫuhu's-şeyḫān*⁶¹ mażmūnı üzere her mü'mine lāzım olan bir mürşid-i kāmili bulup zāhiren ve bāḫnen ana münḳād olup anı şeyḫ idinüp mürīdi olup anuñ terbiyesiyle zıkr olınan sa'adete nā'il ola ve illā ne'uzu bi'llāh melāḫide ve zenādıḳaya mülḫaḳ olmasından ḳorkulur zirā nefis-i emmārenüñ işi şeyḫāna firşat virmekdür 'ayş ü nüş ḳaydına düşen celīs-i sū'a muḳarin olur anuñ muḳarinetiyle nefis ejderhāşı ḳuvvet bulup şoḫbetü mü'eşşeretün (74^b) feḫvāsınca tāliḫüñ şoḫbeti sebebiyle müşāḫibi daḫı tāliḫ olup

⁵⁴ "Allah'tan başka İlah yoktur. O'nun kudreti celil, şanı yücedir."

⁵⁵ "İnsanı, O yarattı. Ona, beyanı (idrak edip ifade etmeyi ve açıklamayı) O öğretti." (Rahman, 3 /4).

⁵⁶ "Ve ilmini de insanın Allah'a eksiksiz bir şekilde ibadet etmesi için ilmi tali kısımlara ayırdı. Kendisine itaati kurbiyete ve kendisine olan muhabbete vesile kıldı."

⁵⁷ "Kendini bilen Rabb'ini bilir." (Yılmaz, 1992, s. 122).

⁵⁸ "Ashabım, yıldızlar gibidir, onlardan birine uyan, hidayete ulaşır." (Acluni, C.1, Hadis No:132)

⁵⁹ "Ey şanlı Peygamber, sana Rabbinden her indirileni tebliḡ et." (Maide 67).

⁶⁰ "O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Ancak Allah'a kalb-i selīm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur.)" (Şuara 88/89).

⁶¹ Şeyhi olmayan şeyhi şeytandır.

zümre-i şeyâtine mülhak olur ve şâlihüñ şöbete sebebiyle müşâhîbi dahı şâlih olup gürüh-ı ba-şüküh-ı muvahhidine mülhak olup giderek *elâ inne evliyâi'llâhi la havfun* 'aleyhim ve *lâ hum yehzenün*⁶² silkine münselik olup zikri mürür iden su' adâddan olur el-hâsıl ehl-i cennet hâli cismi za'îf idüp rûhı kavı kılmakdur ve ehl-i cehennem hâli bi'l-'akisdür terbiye-i mürşidinle olur mürşid-i kâmile teslim idüp ve anuñ terbiyesiyle olmanı ve her bir nuţkına ri'âyet ideni müsta' id olduğı mertebe irşâd idüp mürâkabe maķâmına iletüp ashâb-ı kiram rıdvânu'llâhu 'aleyhim ecma'în tâbi'î kılırlar ammâ nuţkı şeyhi zâyi' idüp terbiyesin kabûl itmeyüp ba'zı mürîdîn halîfe rütbesiyle tâc u hırķa şâhibi iderler ki gürüh-i melâhideye tâbi' olmiya ol mişillü kimesne ancaķ şüret uğrusı olup eyü sözler tertîb itmege kâdir olur ne kendi nefesine ne hod ahire nefi' i olmaz ol heman kendi emşâliyle ile'l-memât görüşüp konuşur (75^a) nuşhın kabûl itmez kendüye hem-dem olanlara hem-dem olur qalır *illâ men hedâhu'llâhu te'âlâ*⁶³ hidâyete mazhar olmayup öylece qalanları irenler post üzerinde oturtmazlar üzerlerine şeyâtin musallaţ olup şüret-i hakdan gelüp niçe tezvîratla idlâl idüp irtikâb-ı fışķla anlardan zevķ-i rûhâni bi'l-küllîye ref' olunup zevķ-i cismâniyle hîle zâhib olarak günden güne 'ibâdât ve tâ'ât halâveti qalblerinden zâ'il olup evrâd ve ezķâr lezzeti qalmayup batıllardan olurlar zülme hükķâm ve ehl-i ğıybet meclislerine dâhil itmek için şunda bir hoş şöbet kimesne vardır bu şeyâtin iĝvâsıyla da'vet olunup *men teşebbehe bi kavmin fe-hüve minhüm*⁶⁴den olup *yuşşeru'l-mer'u me'a men eħabbe*⁶⁵ zümresine bu vechle mülhak olurlar imdi günü aħşamlı ve yolu ķorķulu bilen ķarındaşlar bir şeyhi kâmile bulup emriyle fermânber olup nazârına mazhar olup sonra huzura irüp 'ilmü'llaha mazhar olurlar imdiyi geriden teslim ve tâ'atı şeyhine öz idüp anuñ telķiniyle devâm-ı zikre varanlaruñ nefsi hâlden hâle tahavvül idüp nefsi kâmile şâhibi olur nefsuñ ne şıfatda idüğünü şeyh mürîdüñ rü'yâsından (75^b) fehm idüp hâline münâsib ta'bîr ile terbiye ider kütüb-i ta'bîrde ne deñlü vücüh-ı ta'bîr çoğ ise de mürîde enfa' olan şeyhünüñ ta'bîridür lakin ihvânumuzdan bir vâcibü'l-müşâlik niyâziyla işbu varâķatda vücüh-ı ta'bîrden bir miķdâr beyân olınmışdır olaki bu fakîri hayır du'â ile yâd ideler

Ahval-i Nefs: Nefs evvelen emmâre şâniyen levvâme şâlişen mülhime râbi'an muţma'inne hâmisen râziye sâdisen marziyye sâbi'an şâfiyedür Hâķ Sübhânehü ve Te'âlâ bizüm vesâ'ir eħibbâ ve ihvânumuzuñ derûnlarını şafvet-i rûhâniyye ile muşaffâ eyleye

Dâ'ire-i Şafvet-i Nefs-i Emmâre: nefsi emmâre şâhibi rü'yâsında ğâlîba hayvânâtdan ğayrıdan bunlaruñ eşķâlin görür hınzîr fîl kelb hayye 'aķreb fâre ķamel merkeb eşek arusu ħarman ħarman yeri çift çift âlâtı ve cemâdât mezbele ħamr esrâr afyon berş ve emşâli țaracık soķaķlar ormanlar dikenler uçurum yerler ve emşâli meyħâne buzħâne bulanık sebil şuyı hevâ-yı nefse tâbi' olanlar bunları görürler perhîz ve riyâzetle ve istiĝfârla ve lâ İlâhe İlla'llâhu kelimesine (76^a) devâm-ı istiĝâl ile ve şıdķ-ı niyet ve 'azîmetle ķurtulurlar sâlik rü'yâsında hınzîr görse ħarâm şıfatıdır kelb ğazâb şıfatıdır fîl 'aceb şıfatıdır hayye nifâķ şıfatıdır 'aķreb bed-zebân ve ğıybet şıfatıdır maymûn nemîme şıfatıdır fare ħaķķa ma'lûm fışķını ve bed-fi'lini ħalkdan mestür işlemek şıfatıdır ve kül-ħan ve mezbele nefsuñ dünyaya meyli şıfatıdır ve eşek arısı bî-menfa'at fi'le mübâşeret şıfatıdır ħamr fi'l-i ħarâm şıfatıdır

Dâ'ire-i Nefs-i Levvâme: nefsi levvâme şâhibi rü'yâsında ğâlîba hayvân ve cemâdadın bu eşķâli görür koyun baķar feres ve balıķ deve göĝercin kaz tavuķ bal arusu pişmiş ta'âm mîve ve emşâli ve giyecek ve döşenecek esbâb ve yanmadıķ mûm ve ķandîl ve firûn ve dükkân ve sarây ve küçük evler ve sefîne ve sükker ve 'asel ve şerbet ve emşâli sâlik bu mezkûrâtı görse şeyh aña ism-i Celâli telķin ider Allâh ism-i zât müstecmi'-i cemî' şıfatıdır (76^b) sâlik rü'yâsında koyun görse ħelâlden kesb ve ħelâl rızķıdır ve şeyhine ğâyetle teslim şıfatıdır deve görse nâsdan zühür iden cefâya ħamûl olub

⁶² "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de." (Yunus 62).

⁶³ "Hidayet Allah'tandır." (Yılmaz, 1992, s. 182).

⁶⁴ "kim bir kavme benzerse o da onlardandır." (Yılmaz, 1992, 125).

⁶⁵ "Herkes ahirette, dünyada iken sevmiş olduğı kimselerle beraber olacaktır." (Buhari, Edeb: 96; Müslim, Birr: 165; Tirmizi, Zühd: 50, Daavât: 98; Dârimî, Rikak: 71).

gazaba gelmemek şıfatıdır balık görse sülükünde taḥşîl-i mâl ve rızq-ı helâl şıfatıdır kuşlar tavuk gögercin kaz ördek görse helâle ḥarîs olmak şıfatıdır bal arısı görse aḥlâk-ı ḥamîde şıfatıdır pişmiş ta'âm görse şalâh-ı nefis şıfatıdır sarây ev bâzâr görse cidd ü cehd ve taleb ve sa'yile kaṭ' -ı mrâtib ve sükûn şıfatıdır

Dâ'ire-i Nefs-i Mülhime: insân nâkış gibidür nefis-i mülhime şâhibi rü'yada bunları görür 'avret ve kefer ve 'üryan ve 'abdâl ve kızılbaş ve mülhid ve şakallı, tıraş ve a'rec ve kötürüm ve kulaqsuz ve şâgır ve dilsüz ve 'arab ve kösec ve serhoş ve bengi ve ḥarâmî ve muḍḥik ve cânbâz ve zorbâz ve ḥoḳḳabâz ve bardaḳçı ve kaşşâb ve çırıkçı ve dülger ve tütüncü ve maṭâfçı ve siyâh yüzlü şaḥîş ve tütün ve siyâh esbâb ve ḥammâm ve berber (77^a) ve ḳumârbâz ve çengi ve tüfenk ve emşâli sâlik bu mezkûrâtı görse perhîz ve riyâzet lâzımdır ki menzil-i İlah bu hâlde şeyḫ aña ism-i Hû telkîn ider zîrâ taḥşîl-i ḥarâret gerekdür 'Arabistânda ism-i Vedûd telkîn iderler sâlik rü'yada 'avret görse noḳşân-ı 'aḳl şıfatıdır kefer ve görse noḳşânı ve inkâr şıfatıdır ışık görse ya'nî sâhte dervîş ḥüsni abdâllı ve çingânelerden dervîş şüretinde olan gibi ve kızılbaş ve râfizî ve mülhid görse noḳşân-ı mezheb şıfatıdır a'rec ve kötürüm görse ḥaḳ nesneye varmamak şıfatıdır a'mâ görse ḥaḳ işi işlemek ve kendi hevâsına tâbi' olmak şıfatıdır şâgır kelâm-ı ḥaḳkı dinlememek şıfatıdır dilsüz kelâm-ı ḥaḳkı söylememek ve laḡve ve ḡıybete mâ'il olmak şıfatıdır 'arab görse 'inâd şıfatıdır peltek ḥalkuñ 'aybını yüzine urmaḡa mâ'il olmak şıfatıdır Mekke ve medîne ve ḥicaz 'arabları sülükde feşâḥat şıfatıdır cânba ve ḥoḳḳabâz ve muḍḥik sülük ve 'ibâdâtı terk idüp battâl ve tenperver olmak (77^b) şıfatıdır dellâl dellâk kaşşâb kizb şıfatıdır yek-çeşm ve aḥvel ṭarîḳ-i müstakîmi koyup bâtıl yola gitmek şıfatıdır

Dâ'ire-i Nefs-i Muṭma'inne: dâ'ire-i kemâldür nefis-i muṭma'inne şâhibi ekşeriya rü'yada bunları görür Ḳur'ân-ı 'azîm peygamber pâdişâh müftî 'ulema meşâyih-i 'azâm e'imme ḥutebâ şuleḥâ Ka'be-i şerîfe Medîne-i münevvere ḳudüs-i şerîf cevâmî' mesâcid medâris ve me'âbid mekteb ve tekve sancâḳ ve 'alem yay oḳ kılıç bıçak ve emşâli tüfenk tesbîḥ kitâb kalem divît kitâbet 'ilm oḳumak ve oḳutmak bir ism-i şerîfe meşḡul olmak ve emşâli sâlik bu mezkûrları görse kemâle ḳarîb olmuş olur şeyḫine ziyâde yaḳîn ve kemâl mertebe teslîm itmek lâzımdır ḥilâfından ḥazer lâzımdır bu hâlde şeyḫ salike ism-i Haḳ ta'yîn ider bu ism-i şerîfe ziyâde iştiḡâl lâzımdır bu hâlde görünen eşkâlden rumûz kemâl aḫz olunur sâlik rü'yada Ḳur'ân oḳusa taşfiye-i ḳalb şıfatıdır lakin ḳanḳı sūrei oḳursa (78^a) münâsib-ile ta'bir olunur peygamber görse İslâm'da ḳuvvet ve miknet bulup sözine çok kimseler teslîm olmak şıfatıdır pâdişâh görse şâhib-i taşarruf olmak şıfatıdır ya'nî kendi vücûdî mülkini taşarrufa ḳâdir ola müftî görse kendi nefisini ḥayra delalet itmek şıfatıdır meşâyih görse nefisini irşâd şıfatıdır ḳâḍîlar görse ḳalbine cevâriḥene iḥkâ'llâhiyyeyi tenfîz itdürmek şıfatıdır ḥutebâ 'ulema şuleḥâ görse emr-i İlähiye itâ'at şıfatıdır Ka'be-i mükerreme Medîne-i münevvere ḳudüs-i şerîf görse ḳalbûñ ḡill ü ḡışdan ṭahâreti şıfatıdır cevâmî' ve mesâcid görse 'ibâdât ve ṭâ'ât şıfatıdır sancâḳ ve 'alem oḳ ve yay ṭop tüfenk görse def' i a'dâ ve bu'd-ı şeyṭân şıfatıdır şâhib-i ḳuvvet-i ḳudsiyye ve şâhib-i seyf olmaḡa işâretdür silâḥa müte'allik ne görse sâlik ol ḳadar ḳuvvet ve ḳudret ve nuşret ve fetḥ bula bâḥuşuş eline alup kullanursa ziyâde teraḳḳîdür veled-i ma'nevî ve veled-i ḳalb şâhibi olur ve sancâḳ şâhibi olmasına (78^b) daḫı işâretdür

Dâ'ire-i Şıfat-ı Nefs-i Râziyye: nefis-i râziyye şâhibi rü'yada ekşer bunları görür melâ'ike-i vildân ḥûru cennet ḥille-i burâḳ sâlik bunları rü'yada görse bunlarla muttaşîf olmak şıfatıdır şeyḫi aña ism-i Hû telkîn ider ziyâde meşḡul olup mürşidinün sırrından rüḥânî istimdâd eyleye ve şeyḫine varup geldükçe adâb üzre ḥareket eyleye zîrâ sâlik bu menzilde her şeyi fehm itmiş olur ḥaṭâdan iḥtirâz eyleye ziyâde zühd ve taḳvâ ve şalâh-ı ḥâl üzre ola tâ ki tekmi'l-i esmâ ile mesrûr ola beşinci dâ'irede gördüğü vaḳâyî'le muttaşîf olur vildân ve ḥûr u cennet ve melâ'ike görse kemâl-i 'aḳl-i temyîz ve ḳurb-ı İlah şıfatıdır taḥşîl-i rızâ ve ma'ârife işâretdür mürşide şıḳla ziyâde teveccüh ve şıḳla ḥizmet ve kemâl-i mertebe teslîm gerekdür dâ'ire-i uḥrâya ulaşıra ve ḥâne-i ḳalbde olan keşâfetler bi'l-külliyeye leṭâfete mübeddel ola bu dâ'ire-i esrâr ve 'ilm-i ledün ve 'ilm-i ḥaḳîḳatdür ki bila ḳuşur ifâde olındı mürşidden

ziyâde havf idüp nazar ile zâhiren bâtinî el-tâf-ı ‘aliyyeye (79^a) mazhar olacağ maḥaldür mürşidin ḳadrin bir bilüp ri‘ âyet eyleye zîrâ iş mürşidden beter yoḥsa çok zaḥmet çeker

Dâ’ire-i Nefs-i Marziyye: nefs-i marziyye şâhibi rü’yâda ekser bunları görür seb‘a semavât şems kamer kevâkib berḳ ateş yanar mûm ve ḳandîl ra‘d ve emşâli mürşid mürîdi bu dâ’ireden âhir dâ’ireye ism-i Ḳayyumla sülûk itdirür aña çok çok meşğûl ola sâlik rü’yâda semavât görse cânib-i ḥaḳḳâ teveccüh itmek ve toğrı yola gitmek ve dâ’imâ taḥşîl-i ḳurb ve kesb-i ma‘ârif şıfatıdır şems görse envâr-ı rûḥ ve taḥşîl-i ḥarâret şıfatıdır kamer görse envâr-ı ‘aql ve külliyyetle ḳalb-i leṭâfet ve kemâl-i taḥşîl itmek şıfatıdır yılduz görse envâr-ı nefis şıfatıdır berḳ görse ṭaraf-ı ḥaḳdan ḥâle mağrûr olma diyü ve bildigüñe aldanma diyü ve lütfümüzde ḳahrumuz güzeldür diyü tenbîh şıfatıdır beyne’l-ḥavfu’l-recâ olmağ gerekdür zîrâ bu dâ’irede sâlike elbette ya temkîn ya televvün ya cünün ya cezbe ya vecd ḥâşıl olur bunların biri elbette anda zuhûr ider şeyh muṭalli‘ olur lakin dervîş fark idemez imdi mürşide (79^b) teslîm ve inḳiyâd idüp nuṭḳını redd itmeye her neyle nuṭḳ iderse anı nuṭḳ-ı rûḥânî bilüp ve’l-ḥikmetü’l-küllîye ve zinhâr kendi kendinden sâhte terkîb ve sâhte ḥulûş yapup ve taşannu‘ peydâ eylemeden ḥazer gerekdür berzah-ı azîm bahrine ğarḳ olup ve dürlü belâya ve miḥne ve emrâz-ı azîmeye ve faḳr u fâkaya ve ğinâ-yı mâlihulyâyâ mübtelâ olup ‘ömr-i nâzenîni yele virür belki cümlei selb idüp kendüye bir vücûd peydâ ider ve vesvese-i şeyṭânla aldanup yoldan ḳalır hemân dervîşe elzem ve ehem olan budur ki ihlâşla muttaşif olup şeyḫine kemâl-i inḳiyâd ve i‘tikâd üzre ola ḥiç şeyḫinüñ ḥâline muṭtali‘ olmağı kendüye mühim itmeye zîrâ teccüs ḳaydına düşerse şeyḫ nazarından düşüp nâsdan çok dürlü miḥnetler çeker ve zaḥmet ve meşâḳatler görür zîrâ ḥadîş *el-mu‘minü mir’âtü’l-mü‘min*⁶⁶ maşadâḳı üzre her ne görürse kendi âyînesinde görür ve ne söylerse kendi şıfatıdır bu ma‘nadan ḥabîr olan sâlik her ‘uyub ve ḳuşûrı kendide bulup i‘tirâf ve ḥudâya derâ‘at (80^a) ve ibtihal üzre olup şeyḫüm baña himmet itmez ve beni sevmez diyü pîr-i ṭarîḳata iftirâ itmez belki i‘tirâfi sebebiyle merḥamet ve luṭf-ı İlahiyle şeyḫi mülhem olup irşâd ide ḳula lâyıḳ olan dâimâ ‘aciz u iftikâr ve zill u i‘tirâf ve iştibâr üzre olup beyne’l-ḥavf ve’l-recâ tevaḳḳu‘-ı iḥsân-ı ḥudâ eyleye elbette el-tâf-ı İlahiyye bir gün şeyḫ yüzünden zuhûr ider

Dâ’ire-i Nefs-i Şâfiye: nefs-i şâfiye şâhibi ekseriyâ bunları görür yağmur ḳar tolu ırmâḳ çeşmeler ḳuyular deryâ şâdirvân ve güzeller ve sîm ve zer ve gün-a-gün ḥil‘ât-ı fâhireler ve maḳbûl ve mergûb olan eşyâ ve emşâli şeyḫ mürîde bu dâ’irede ism-i Ḳahhâr telkîn ider ve bu ism-i şerîfe meşğûl olmağ gerekdür ki nefisde aşlâ reng-i jeng ḳalmayup maḳhûr olup nefis bi’l-küllîyye şafvet-i rûḥâniyye ile muşaffâ olup müşâhede ḥâliyle ‘âlem-i teceliyyâta varup ḳurb-ı ḥaḳḳa mazhar ola öyle olsa kelâmında te’şîr-i ḥalk olunup cemî‘-i umûrunda tevfiḳ-i ḥudâ refîḳi olup ‘âlem aña musaḥḥar olup ḥall u ‘aḳd şâhibi ḳalınur bu maḥalde şeyḫe ğâyet teslîm ve kemâl-i taḳarrüb (80^b) itmek gerekdür ki kendüde bir leke ḳalmayup zâhiren bâtinî nûrânîdür nûr olsa zîrâ bu dâ’ire dâhilinde niçe aḥvâl ve çok umûr vardur ki lisâna gelmez ve tafşîl olunmaz sâlik terkibinde yağmur görse rahmet ve mağfîret-i İlahiyye şıfatıdır ḳar görse ziyâde-i rahmet ve vufûr-ı ni‘met şıfatıdır ırmâḳ ve aḳarşular ve çeşme ve şâdirvân görse şıdk ihlâşla eylediği sa‘y-i belîğ sebebiyle ḳalb-i fenâya ve kemâl-i faḳra varup der-‘aḳab ğinâyâ mazhar ve aña iki ‘ilm-i ḥaḳîḳat fetḥ olunmağ şıfatıdır bundan böyle kendüye keşf-i ‘ulûm ve kerâmât-ı İlahiyye ve fetḥ-i sülûk ve ma‘âş ve izhâr-ı ḥâl iḥsân olunur bu maḥalde kendüyi ‘uryân görse zarar virmez zîrâ bu maḳâm-ı hû ḥudur libâs-ı faḫre ḥil‘at-ı ma‘nevîdür güzellerle ḳonuşmağ pîrân ile şoḫbet itmek ve aşma ve üzüm ve eşribe görse ni‘am-ı ğayrı müterâḳḳıbe şıfatıdır Allâhu ‘azîmü’ş-şan bize ve sâ’ir ihvânümüza tevfiḳin refîḳ idüp dünyâda ve aḫiretde cümlemüz ehl-i tevḫîd ile ḥaşr ve cem‘ idüp Ankarada olan ḳarındaşlarımıza daḫı hidâyet ve tevfiḳ iḥsân (81^a) eyle

⁶⁶ Mümin müminin aynasıdır. (Ebû Dâvûd, Edeb, 49; Tirmizî, Birr, 18).

